

18. Yüzyılda Kadı ve Naip Zulümlerinin Teftişı

Ahmet Muaz Kömür

Adli ve idari vazifeleri yerine getirmek üzere merkezden taşraya atanan ve görev süresinden sonra merkeze çekilmek suretiyle bağılılığı teyit edilen Osmanlı kadısı, 18. yüzyıla geldiğinde kendisini zor bir denklemin içinde bulmuştur. Bir yandan kısalan görev süreleri ve uzayan infisal dönemleri öte yandan mesleki ilerleme umutlarını törpüleyen imtiyazlı ulemazâdelerin varlığı ve iktisadi şartlar, kadı ve bunların vekili olarak hareket eden naipleri yerelde farklı ilişki ve rollere itmiştir. Bu ilişki ve roller; çok defa teftiş sürecini başlatan arz, arzuhal ve mahzar ile mühimme defterleri, müstakil rapor ve kazasker ruznamçeleri üzerinden takip edilmeye çalışılmıştır. İnceleme boyunca çok defa karşılaşılan çelişkili arz ve mahzarlar kadı ve naiplerin yerelde kurduğu ilişkileri ortaya çıkarmaktadır. Teorik olarak ehl-i örf karşı ve onu frenleyeceği düşünülen kadılar, yerel güçler ile kurdukları değişken bağ ve ittifakları sayesinde elde edebilecekleri kâr potansiyelini arttırmış ve çok defa da konumlarını tahkim etmişlerdir. Tüm bunlara rağmen kadı ve naipler zaman zaman merkez tarafından yürütülen takiplere konu olmaktan kurtulamamışlardır. Mahzarlar arasındaki çelişkiler kazasker kapısından gönderilen muhızır yoluyla giderilmeye çalışılırken soruşturmalar da çok defa mübaşir ve müvella tarafından yürütülmüştür. Suçlu bulunan kadılar, kasr ve tenzil gibi meslek içi ve idari diyebileceğimiz bir müeyyide ile karşılaşırken bazen de daha ağır sürgün cezalarına çarptırılmışlardır. Ancak sürgün cezalarının infaz süreleri ve kadıların affedilmek için başvurdukları yollar da merkez ve ulema içi ilişki ve konumlanışı ortaya koymaktadır. Şikayet süreci ile başlayıp ceza yahut aklanma ile sonuçlanan bürokratik süreç 18. yüzyıl Osmanlı adli teşkilatını anlamamıza yardımcı olduğu gibi merkez-taşra ilişkisini bir başka açıdan aydınlatmaktadır.